

Bakıda nur saçmış Təbriz çirağı

Əsəd Rza Yəqubi otay-butay Azərbaycanda geniş tanınan görkəmli alim, pedaqoq, dilçi və ən əsası isə səmimi, mehriban insan idi. Azərbaycan Demokrat Fırqasının Təbrizdən ilk üzvlərindən biri olmuş soydaşımız Bakıda da mənalı ömür yaşamışdı.

90 il ömür sürsə də, təəssüf ki, onunla gec tanış olmuşduq, Bakının Saat meydanının yanındakı evində görüşmüşdük. 100 illik yubileyini isə dünyasını dəyişəndən sonra, ötən il onsuz qeyd etdik. Professor Əsəd Rza Yəqubi Milli Hökumətin süqutundan sonra butaydakı ictimai-mədəni fəaliyyətinin böyük hissəsini Azərbaycan Dillər və Pedaqoji universitetlərində kadr hazırlığına və elmi işə həsr etmişdi. Respublika Təhsil şurasının keçmiş sədri professor Əjdər Ağayev yaxın dostu. Əsəd Rzanın 90 illik yubileyi münasibətilə "Təhsil və zaman" qəzetinin 14 iyul 2012-ci il tarixli sayında dərc etdirdiyi "Görkəmli pedaqoq alim" başlıqlı məqalədə yazmışdı:

"Mən onu ötən əsrin 70-ci illərindən tanıyıram. Uca boyu, səliqəliyi, şıq geyimi və yüksək davranış mədəniyyəti ilə onu tanıyan ziyalıların rəğbət və hörmətini qazanmışdı. Digər tərəfdən, o, ciddi alim səriştəliliyi ilə tədqiqatlar aparır, Azərbaycanda təhsilin və pedaqoji fikrin inkişafı tarixinə dair dəyərli əsərlərin müəllifi kimi tanınırdı. Onun bir çox elm sahələrinə bələdçiliyi, Azərbaycan, türk, fars, fransız, ingilis, rus dillərində olan mənbələrə istinad etməsi və bu dillərdə əsərlər yazması bir çoxlarını heyretləndirirdi. O, həm də yüksək mədəniyyətlə elmi əsərlərə qarşı prinsipial mövqə nümayiş etdirirdi, haqlı tənqidi fikirlərini söyləməkdən çəkinmirdi. Bu ziyalı alim bu gün 90 yaşlı professor Əsəd Rza Yəqubidir.

O, indiki Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində çalışırdı. Mən və digər tanıyanlar Əsəd müəllimlə görüşəndən, söhbətlərindən məmnun qalardıq. O, elmdə tapdanmış yolla getməyi sevmir, hər elmi məqaləsində, tədqiqatında işlənməmiş mövzulara əhatə edirdi. Yaşadığı arasında ərəb-farsdilli mənbələrə müraciət edən, orta əsrlər dövrünün materiallarını orijinal əlyazmasından oxuyan, bir neçə xarici dildə əsərlər yazan yeganə pedaqoq-alim, metodist idi. Əsəd Mirzə Rza oğlu Yəqubi mükəmməl məktəb təhsili və marağını təmin edən özünütəhsil yolu ilə fenomen alim-tədqiqatçı səviyyəsinə qalxmışdı. O da bir çoxları kimi sadə və mübarizə dolu həyat yolu keçmiş, dözümlü, inadlı səyi nəticəsində uğurlara nail olmuşdu.

Mən ötən əsrin 70-ci illərində "Azərbaycan məktəbi" jurnalının baş redaktoru işlərkən bu mübariz şəxsiyyəti tanıdıqdan sonra onun ilk ciddi tədqiqatları ilə maraqlandım. Doktor Tağı Əraninin fəaliyyətini və pedaqoji ideyalarını əks

etdirən tədqiqat əsəri məndə böyük təəssürat oyatdı. Tağı Ərani (1902-1940) azadlıq uğrunda mübariz, fəal ictimai xadim, kimyaçı, riyaziyyatçı, həkim, bir çox dilləri bilən və həmin dillərdə tədqiqatlar aparan şərqşünas alim kimi yaşadığı qısa ömründə böyük elmi-nəzəri və praktik əhəmiyyətli işlər görmüş vətənpərvər ziyalı olmuşdur".

Əjdər Ağayev məqalədə Əsəd Mirzə Rza oğlunun bioqrafiyasından söhbət açarkən göstərmişdi ki, klassik bir ziyalı olan Yəqubinin 1922-ci ildə İrandakı Astara şəhərində anadan olmuş, Həkim Nizami adına natamam orta məktəbdə təhsilə başlamışdır. 1944-cü ildə Tehrandakı "Əlborz" adlı 12 illik məktəbdən sonra Tehran Universitetinin Baytarlıq İnstitutuna daxil olmuşdur. 1946-1947-ci illərdə mərkəzi qəzet redaksiyalarında əməkdaşlıq etmiş, tərcüməçilik fəaliyyəti də göstərmişdir. O zaman onun publisistik məqalələri, Azərbaycan dilindən fars dilinə çevirdiyi kitabçalar Tehrandakı "Xəzər" imzası ilə nəşr edilmişdir.

Məlum hadisələrdən sonra sovet Azərbaycanına mühacirət edən Əsəd Yəqubi Bakıda Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Xarici Dillər İnstitutuna daxil olmuş və oranı fərqlənən diplomu ilə bitirmişdir. Bir müddət Bakıdakı orta məktəblərdə müəllim kimi fəaliyyət göstərmiş, ADPI-nin pedaqogika-psixologiya kafedrasında elmi-tədqiqat və tədris işlərinə qoşulmuşdur. O, 1961-ci ildə ADPI-də xarici dillər kafedrasını təşkil etmiş və uzun müddət onun rəhbəri olmuşdur.

1988-ci ildə Qərbi Avropa və Yaxın Şərq dillərinin öyrənilməsi və həmin dillər

üzrə tərcümə işinin təşkili üçün "Poliqlot" Elmi-Texniki Cəmiyyət adlı respublikada ilk özəl tərcümə və tədris müəssisəsini təsis edən dilçi alim respublikanın ali məktəblərinin humanitar fakültələri üçün fars, fransız dilləri və əski Azərbaycan əlifbası üzrə (ərəb əlifbası) Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiqlənmiş ilk tədris proqramları, dərsliklər və dərs vəsaitlərinin də müəllifi olmuşdur.

Məqalə müəllifi Əsəd Rzanın təlim-tərbiyə mədəniyyəti və təhsil tarixinə dair mühüm əsərlərini belə sıralamışdır: "Azərbaycanda ən qədim maarif ocaqları və təlim-tərbiyə işi mədəniyyətinin unsurlarının ilkin nümunələri haqqında bir neçə söz", "Qədim Azərbaycanda maarif və təhsil tarixindən", "Azərbaycanda qədim məktəb tarixinə dair bəzi qeydlər (VII əsrə qədər)", "Azərbaycanda ilk akademiya (XIII əsr)", "Azərbaycanda ilk elmi müəssisələrin meydana gəlməsi", "Məktəb istilahnın mənşəyi haqqında", "Şamaxı akademiyası (XVII əsr)", "Cənubi Azərbaycanda ictimai-pedaqoji hərəkatə dair (1890-1911)", "Orfoqrafiyamızın təşəkkül tarixinə aid bir neçə söz (X-XI əsrlər)", "Ərəb-fars əlifbası ilə oxu tarixindən", "Rusiyada fars dili tədrisi metodikası inkişafı tarixindən (1800-1850)"; Pedaqoji fikir tarixinə dair "Fəzlullah Rəşidəddin (1240-1318)", "Qasım Ənvar şəxsiyyətinin təşəkkülü haqqında".

Professor Yəqubi İmadəddin Nəsiminin, Şah İsmayıl Xətəinin, Məhəmməd Füzulinin, Saib Təbrizinin, Qövsi Təbrizinin, Mirmöhsum Nəvvabın, Mirzə Həsən Rüşdiyyənin və digər görkəmli maarif xadimlərinin əsərlərində təlim-tərbiyə məsələlərinə aid məqalələrin də müəllifi olmuşdur. O, həmçinin Mirzə Fətəli Axundovun "Əlifba-ye cədid" dərsliyinə aid elmi axtarışlarının nəticələrini də ayrı-ayrı məqalələrdə ümumiləşdirmişdir. Alimin tənqidi-metodiki məqalələri də mətbuatda dərc edilərək, böyük rezonans doğurmuşdur.

Əsəd Yəqubinin əsərləri Bakıda və Moskvada nəşr olunan elmi jurnallarda dərc edilmiş, xarici ölkələrdə də alimlərin diqqətini cəlb etmişdir. Onun 2005-ci ildə işıq üzü görmüş "Azərbaycanda təlim-tərbiyə mədəniyyəti, təhsil və pedaqoji fikir tarixi" adlı monumental kitabı pedaqogika elmi xəzinəsinə daxil olan dəyərli araşdırma nəticələri toplusudur.

Bütöv Azərbaycanın unudulmaz ziyalısı, fədakar elm və təhsil xadimi olmuş Əsəd Rza Yəqubinin 10 aprel 1985-ci ildə "Xalq qəzeti"ndə (keçmiş "Kommunist") dərc edilmiş "Şamaxı akademiyası (XVII əsr)" sərəlvhəli məqaləsini oxucularımıza təqdim edirik.

**Hazırladı:
Kamal Nikbin**